

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ
Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015
Кафедра філософії, соціології та політології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

(пост. п. 5 від «25» квітня 2019 р.)

Ректор

А. А. Мазаракі

**ДИПЛОМАТИЧНИЙ ТА ДІЛОВИЙ ПРОТОКОЛ
ТА ЕТИКЕТ /
DIPLOMATIC AND BUSINESS PROTOCOL AND
ETIQUETTE**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ 2019

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу КНТЕУ
заборонено**

Автор: Радченко С. Г., доц.

Програму та робочу програму обговорено та схвалено на засіданні кафедри філософських та соціальних наук, протокол № 15 від 21 березня 2019 р.

Рецензенти: Латигіна Н. А., докт. політ. наук, проф.
Мельник Т. М., докт. екон. наук, проф.

**ДИПЛОМАТИЧНИЙ ТА ДІЛОВИЙ ПРОТОКОЛ ТА
ЕТИКЕТ /
DIPLOMATIC AND BUSINESS PROTOCOL AND LABEL**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Автор: РАДЧЕНКО Світлана Григорівна

освітній ступінь	«бакалавр»
галузь знань	24 «Сфера обслуговування»
спеціальність	242 «Туризм»
спеціалізація	«Міжнародний туризм»

ВСТУП

Процеси інтеграції України в економічне, політичне та культурне життя Європи та інших країн світу вимагають особливої уваги до норм і правил міжнародного співробітництва. Успішні, взаємовигідні відносини між державами ґрунтуються на принципах міжнародної ввічливості. Важлива роль в реалізації цих принципів відводиться дипломатичному та діловому протоколу та етикету.

Дипломатичний та діловий протокол та етикет є теоретичною основою сукупності знань та вмінь, що формують міжнародний профіль фахівців галузі знань регламентації міжнародних відносин. Засвоєння даної дисципліни допоможе студентам оволодіти основними поняттями дипломатичного та ділового протоколу, церемоніалу та етикету. Сприятиме формуванню початкових знань, умінь та навичок роботи в органах державної служби у сфері реалізації зовнішньополітичних інтересів України та здійснювати підприємницьку діяльність з іноземними партнерами. Дисципліна «Дипломатичний та діловий протокол та етикет» складена відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» галузі знань 24 «Сфера обслуговування» спеціальності 242 «Туризм».

Програма навчальної дисципліни «Дипломатичний та діловий протокол та етикет» складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Результати вивчення дисципліни.
3. Зміст дисципліни.
4. Список рекомендованих джерел.

□ *Міжнародний туризм*

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Фахові компетентності за освітньою програмою</i>		
K08	Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій	1-13
K27	Здатність до співпраці з діловими партнерами і клієнтами, уміння забезпечувати з ними ефективні комунікації	1-13
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
ПР12	Застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг.	1-13
ПР13	Встановлювати зв'язки з експертами туристичної та інших галузей.	1-13
ПР18	Адекватно оцінювати свої знання і застосовувати їх в різних професійних ситуаціях.	1-13
ПР21	Приймати обґрунтовані рішення та нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності.	1-13

**I. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
(КОМПЕТЕНТНОСТІ), ЇЇ МІСЦЕ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є сукупність загальноприйнятих правил, традицій, умовностей, яких дотримуються уряди, відомства закордонних справ, дипломатичні представництва, офіційні особи, міжнародні організації, підприємницька спільнота в міжнародному спілкуванні.

Предметом навчальної дисципліни є загальноприйняті міжнародні та вітчизняні принципи, норми і правила офіційної дипломатичної поведінки та міжнародної ділової взаємодії.

Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні розуміння базових правил дипломатичного протоколу та церемоніалу та основних засад етики поведінки при ділових контактах із зарубіжними представниками, членами дипломатичного корпусу, працівниками міжнародних організацій та іноземного бізнесу, які прийняті в міжнародній практиці.

Відповідно до мети визначаються основні **завдання навчальної дисципліни**:

сприяти засвоєнню міжнародно-правових, організаційних, морально-етичних принципів, норм і правил, які діють в практиці міжнародного співробітництва;

- ознайомити з витоками та еволюцією протоколу та етикету сучасних загальновизнаних міжнародних норм, правил офіційного і ділового спілкування;
- сприяти вивченню вітчизняного й закордонного досвіду організації та функціонування протокольних служб, особливостей службової і протокольної ієрархії;
- допомогти засвоїти універсальні організаційнопротокольні положення роботи з іноземними партнерами, враховуючи культурноісторичну специфіку та національні особливості;
- сприяти творчому підходу у використанні отриманих знань, умінь і навичок у практичній діяльності.

Місце навчальної дисципліни в структурно-логічній схемі освітнього процесу.

«Дипломатичний та діловий протокол та етикет» є складовою циклу дисципліни професійної та практичної підготовки у сфері міжнародних відносин і вивчається після дисципліни «Дипломатична та консульська служби»

Дисципліна розрахована на 180 годин, що відповідає 6 кредитам ECTS. Зокрема: лекції – 34 год., семінарські заняття – 34 год., самостійна робота – 112 год. Формою підсумкової атестації є екзамен

II. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Після вивчення дисципліни **студент повинен знати:**

- базові нормативно-правові міжнародні і національні принципи дипломатичного та ділового протоколу та історичні етапи його формування;
- основні поняття, терміни і категорії, що складають суть дипломатичного та ділового протоколу, церемоніалу та етикету;
- методи і засоби дипломатичної та ділової комунікації та основні протокольні вимоги дипломатичного листування;
- специфіку протокольного забезпечення проведення міжнародних заходів (візити, переговори, бесіди, прийоми);
- основні норми дипломатичного та ділового етикету як складові формування іміджу працівника, що здійснює міжнародну діяльність;
- основні церемоніальні норми у протокольній практиці України;
- особливості національного ділового та дипломатичного протоколу та етикету деяких країн світу.

Після вивчення дисципліни **студенти повинні вміти:**

- використовувати базові принципи дипломатичного протоколу, зокрема «міжнародної ввічливості» та її складових у практичній діяльності;
- розробляти сценарій та бути готовим проводити дипломатичні та ділові представницькі заходи (візити, переговори, бесіди, прийоми);

- відповідно до протоколу оформляти документи, пов'язані з міжнародною діяльністю;
- використовувати основні складові для формування іміджу представника сфери міжнародної діяльності;
- додержуватися норм і правил офіційного мовного етикету та протоколу;
- враховувати особливості національного церемоніалу та етикету у взаємовідносинах з представниками різних країн світу.

Самостійна робота студента має містити науково-дослідну складову: розробку дайджестів, написання есе, вирішення ситуаційних вправ, створення міні-проектів, які слід представити на заняттях за результатами вивчення та аналізу наукової літератури.

III. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Дипломатичний та діловий протокол та етикет як засіб реалізації міжнародної діяльності.

Історична та соціальна обумовленість наявності морально-етичних норм та регуляторів поведінки у міжнародній діяльності. Концептуальні засади міжлюдських стосунків. Категорії моралі та етики. Моральні цінності і норми поведінки. Поняття міжнародної ввічливості.

Дипломатичний протокол та церемоніал. Обов'язковість дотримання норм дипломатичного протоколу для реалізації країнами своїх прав і повноважень. Міжнародне право та національне законодавство про дипломатичний протокол та церемоніал.

Важливість реалізації дипломатичного та ділового та етикету у міжнародному підприємстві. Основи міжнародної ділової етики та етикету. **Список рекомендованих джерел: Основні:**

1-8.

Додаткові: 2, 3, 4, 9, 13, 17, 20, 31, 32.

Інтернет-ресурси: 1, 2, 8, 14.

Тема 2. Норми і традиції дипломатичного протоколу в діяльності дипломатичних представників.

Протокол встановлення дипломатичних відносин. Форми визнання держав. Процедура встановлення дипломатичних відносин. Протокольні вимоги двосторонньої дипломатії. Агреман. Поняття «персона грата» та «персона нон грата». Церемоніал вручення вірчих і відкличних грамот. Протокольні традиції пов'язані з початком і завершенням каденції дипломатичного представника в країні перебування.

Дипломатичний корпус. Протокольні норми і традиції функціонування дипкорпусу в країні перебування. Протокольні обов'язки дуайена.

Протокольне старшинство: історичне підґрунтя та міжнародноправові засади. Класи глав дипломатичних представників.

Ранги дипломатів. Дипломатичні привілеї та імунітети. **Список рекомендованих джерел: Основні:**

1-8.

Додаткові: 3, 4, 10, 20, 26, 28, 31, 32.

Інтернет-ресурси: 2, 3, 4, 11.

Тема 3. Міжнародна ввічливість держав.

Міжнародна ввічливість як основа багатосторонньої дипломатії. Старшинство серед міжнародних організацій. Дипломатичний протокол в ООН та в інших міжнародних урядових організаціях. Особливості протокольного забезпечення діяльності неурядових міжнародних та регіональних підприємницьких організацій. Привілеї та імунітети посадових осіб, делегацій та постійних представників в міжнародних організаціях. Дипломатичний та діловий протокол на міжнародних нарадах, конференціях, семінах.

Державний протокол і церемоніал як засіб презентації країни на міжнародному рівні. Державний Герб, Державний Гімн та Державний Прапор – символи суверенітету держави. Протокол та етикет використання державної символіки.

Протокольні норми і церемонії реагування на святкові та траурні події. Міжнародна протокольна практика відзначення національних свят

іноземних держав. Міжнародна процедура висловлення співчуття.

Список рекомендованих джерел: Основні:

1-8. Додаткові: 2, 7, 7 20, 25, 31, 34. Інтернет-ресурси:

2, 3, 6, 11, 12, 13.

Тема 4. Протокольні аспекти проведення дипломатичних та ділових заходів

Протокольні характеристики видів дипломатичних заходів різних рівнів. Протокол візиту на високому та найвищому рівнях. Церемоніальні питання прийому іноземних делегацій. Особливі почесті, титули. Протокольне старшинство учасників офіційних візитів.

Протокол встановлення економічних відносин. Основні норми і традиції економічної дипломатії. Процедура встановлення двосторонніх економічних відносин. Основні принципи ділового протоколу, як засобу створення продуктивної атмосфери співробітництва.

Протокольні вимоги візиту представників іноземних фірм. Етикет ділових зустрічей. Етика та етикет підготовки та проведення комерційних переговорів. Церемонія підписання документів про взаємне співробітництво.

Стандартні етикетні ситуації: вітальні формули, звертання, знайомства, прощання. Ділова та дипломатична атрибутика. Візитні картки дипломатів та бізнесменів. Етикет обміну візитними картками.

Церемонії вручення та приймання подарунків, сувенірів, квітів. **Список рекомендованих джерел: Основні:**

1-8.

Додаткові: 4, 5, 7, 8, 14, 20, 27, 33, 34.

Інтернетресурси: 4, 5, 6, 7, 14.

Тема 5. Культура дипломатичного та ділового спілкування.

Головні принципи та правила дипломатичного та ділового спілкування. Культура мови. Методика логічно викладати думку.

Змістовність та грамотність усного спілкування. Здатність слухати співрозмовника та переконувати його в раціональності особистих поглядів. Встановлення психологічного і духовного зв'язку в процесі спілкування. Ньюанси усного дипломатичного спілкування.

Протокол проведення ділової бесіди та наради. Культура публічного виступу. Поведінка під час прес-конференції. Невербальна поведінка та її значення в діловій комунікації. Особливості етикету телефонної розмови. Культура користування мобільним телефоном.

Дипломатичне та ділове листування. Протокольні вимоги оформлення документації. Етикет обміну кореспонденцією. **Список рекомендованих джерел: Основні:**

1-8.

Додаткові: 4, 5, 7, 8, 14, 20, 27, 33, 34.

Інтернетресурси: 4, 5, 6, 7, 14.

Тема 6. Етикет гостинності.

Значення дипломатичних прийомів у міждержавних взаєминах. Роль прийомів у розвитку ділових контактів підприємців. Протокольні характеристики видів дипломатичних та ділових прийомів «Сніданок», «Бізнес-ланч», «Бокал шампанського», «Чай (Журфікс)», «Фуршет», «Коктейль», «Обід», «Вечеря» та їх різновиди: бранч, барбекю, пікнік, келих вина із сиром тощо. Етикет запрошення та відмова від нього.

Церемонії зустрічей та провідів на офіційних та неофіційних прийомах. Особливості поведінки в аванзалі та на «стоячих» прийомах. Протокольне розміщення на прийомах з розсаджуванням.

Гарний тон і манери поведінки за столом. Особливості користування приборами. Правила вживання страв. Застольні розмови: бажана тематика і табу. Протокол проголошення тостів та обміну офіційними промовами. Культура вживання алкогольних напоїв. Етикетні обов'язки чоловіків на прийомах.

Особливості формування зовнішнього вигляду на офіційних та неофіційних прийомах. Дрес-код та його відображення в запрошенні на прийом. Наслідки порушення дипломатичного та ділового протоколу та етикету на прийомах. **Список рекомендованих джерел: Основні:**

1-8.

Додаткові: 7, 8, 18, 19, 20, 24, 34.

Інтернетресурси: 7, 8, 11, 14.

Тема 7. Діловий імідж.

Поняття ділового іміджу, його роль і функції в діловому міжнародному середовищі. Ефективний діловий імідж дипломата, підприємця. Полістріямованість ділового іміджу. Основні принципи побудови та просування ділового іміджу. Поняття першого враження Атракція. Стереотипи. Бажані та небажані риси іміджу ділової людини. Поняття привабливості: внутрішні та зовнішні пріоритети.

Діловий дрес-код та його значення у підтримці ділового іміджу. Протокольна класифікація ділового жіночого та чоловічого одягу залежно від часу, місця та обставин. Індивідуальних стиль як виразник певного образу. Мода і смак. Поняття композиції в зовнішньому вигляді. Зачіска, парфуми, аксесуари, постава, хода. Особливості зовнішнього вигляду представників різних сфер діяльності: дипломатичної, фінансової, банківської, торговельної, індустрії гостинності тощо.

Список рекомендованих джерел: Основні:

1-8.

Додаткові: 1, 6, 8, 16, 19, 23, 31. Інтернетресурси:

2, 7, 8, 9, 10.

Тема 8. Діловий етикет як засіб організації професійної поведінки.

Етикет як феномен культури та основа соціальної поведінки. Основні історичні етапи розвитку етикету. Види етикету. Основні принципи сучасного етикету. Загальнолюдські моральні цінності та розвиток індивідуальної моральної свідомості. Гуманізм та повага людської гідності – основа культури поведінки.

Поняття ділового етикету його вимоги та основне призначення. Основні принципи сучасного ділового етикету. Основні норми та правила. Дотримання етикету у стосунках з партнерами, клієнтами, інвесторами, конкурентами, представниками державної влади та місцевих громад.

Особливості службового етикету. Поняття адміністративної етики та етикету. Рівні службових відносин. Поняття субординації. Особливості формування службових відносин в системі «керівник – підлеглий» та рівних за посадою. Негативні наслідки у разі порушення правил ділового та службового етикету.

Список рекомендованих джерел: Основні:

1-8. Додаткові: 1, 4, 8, 19, 21, 24 34. Інтернет-ресурси: 7, 8, 9, 10, 14.

Тема 9. Правила поведінки поза службою.

Взаємовідносини з колегами, партнерами у неформальній обстановці. Основні принципи етичної поведінки поза службою. Етикет підтримання дружніх контактів у стосунках дипломатів, підприємців.

Світський етикет. Поняття комільфо. Добрі і погані манери поведінки. Участь у світських заходах. Етикет ведення світської бесіди. Поняття компліменту. Церемонії світського візиту. Правила приймання гостей у родині. Поведінка гостя.

Культура поведінки у громадських місцях. Поняття загальногромадянського етикету. Повага традицій і звичаїв. Правила поведінки на вулиці, в парку, в громадському транспорті. Дотримання етичної поведінки в театрі, кінотеатрі, музеї, на виставці. Поведінка в кафе, ресторані, готелі. Місця, які заборонені для відвідування працівниками дипломатичного корпусу. **Список рекомендованих джерел: Основні: 1-8.**

Додаткові: 1, 8, 18, 19, 21, 24, 33, 34.

Інтернетресурси: 7, 8, 9, 14.

Тема 10. Дипломатичний та діловий протокол і національні особливості.

Особливості дипломатичного та ділового протоколу та етикету в зарубіжних країнах. Елементи культури, які визначають розбіжності національних культур і формують своєрідність поведінки. Характерні

форми співробітництва з представниками різних культурних регіонів. Традиційні ділові партнери України: уроки досвіду та взаємодії.

Дипломатичний протокол та бізнес-етикет у деяких країнах Європи (Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, Польща, Греція, Турція). Особливі риси дипломатичної та ділової культури країн Північної та Південної Америки (США, Канада, країни Латинської Америки).

Тонкощі національного етикету та дипломатичного та ділового протоколу країн Азії, Близького Сходу (Японія, Китай, Індія, Арабські країни) та Австралії. **Список рекомендованих джерел: Основні:**

1-8.

Додаткові: 8, 13, 20, 31, 32, 33, 34.

Інтернетресурси: 8, 9, 11, 14.

IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ*

Основний:

1. Дипломатичний протокол та етикет [Текст]: навч. посіб / Укоопспілка, Львівська комерційна академія [Укладач О.Є. Шайда]. – Львів: Вид-во Львівська комерційна академія, 2013. – 335 с.
2. *Міжнародний діловий протокол, Навч. Пос. Т. 1 / Авт. – укл. Г.П. Лайко; сост. Г.П. Лайко. – Київ: Нічлава, 2008. – 349.*
3. Подворна О.Г. Дипломатичний протокол та етикет[Текст]: Навч. посіб. / О.Г. Подворна. – Острог: Видав. Наці. Унів «Острозька академія», 2014. – 236 с.
4. *Радченко С.Г. Етикет бізнесу [Текст]: навч.посіб для студ. вищ.*

навч. закл. / С.Г.Радченко // - 2-ге вид., перероб. і допов... - Київ: КНТЕУ, 2014. – 395 с.

5. Сагайдак О.П. Дипломатичний протокол та етикет: підруч. / О.П. Сагайдак. – 2-ге вид., випр. – Київ : Знання, 2017. - 382 с.
6. Снітинський В.В. Діловий етикет в міжнародному бізнесі: Навч. посіб / В.В. Снітинський, Н.Б.Давальницька, О.О. Брух. – Львів: Магнолія – 2009. – 287 с.
7. Станчев М.Г. Дипломатичний протокол та етикет: навч.-метод. Посіб. / М.Г. Станчев, Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 96 с.
8. Тимошенко Н.Л. Ділова культура дипломата [Текст]: навч. посіб / Н.Л.Тимошенко. Київ: Знання, 2014. – 199 с.

Додатковий:

1. Білик Е. Сучасна енциклопедія етикету: 1000 правил і корисних порад / Е. Білик – Донецьк: БАО, 2005 – 382с.
2. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. // Дипломатична і консульська служба. Зб. Док. / Укл. Кротюк С.Ю. Київ: КиМУ, 2009. – С 3-7.
3. Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. // Дипломатична і консульська служба. Зб. Док. / Укл. Кротюк С.Ю. Київ: КиМУ, 2003. – С 3-21.
4. Вуж Дж. Дипломатичний церемоніал и протокол. [Електронний ресурс]: <https://www.twirpx.com> 5. Галушко В.П. Діловий протокол та ведення переговорів: навч. посіб. / О.П. Галушко. – Вінниця: Нова Книга, 2002. – 226 с.

** Курсивом визначено джерела, що знаходяться в бібліотеці КНТЕУ*

6. Данильчук Л.А. Основы имиджа и этикета [Электронный ресурс] : додаток до книги CD / Л. А. Данильчук. // – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Київ : Кондор. – 2006.
7. Дипломатичний протокол та етикет: практикум / уклад. А.Д. Гулієв. – Київ: НАУ, 2014. – 96 с.

8. *Діловий етикет / Сост. І. Афанасьєв // – Київ : Ліра – К, 2009. – 367 с.*
9. *Закон України «Про дипломатичну службу» від 20.09.01 № 2728-III // ВВР. – 2002. – № 5. – С. 29.*
10. *Закон України «Дипломатичні ранги України» від 28.11.02 № 253-IV // ВВР України. – 2003. – № 4. – С. 30.*
11. *Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» / Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – С. 1842.*
12. *Іванюта С.М. Підприємництво та бізнес культура: навч. посіб. / С.М. Іванюта, В.Ф. Іванюта. – Київ: Центр навч. літ., 2007. – 288 с.*
13. *Калашник Г. Вступ до дипломатичного протоколу та етикету: навч. пос. / Г. Калашник – Київ: Знання, 2007 – 143с.*
14. *Косенко Ю.В. Основні теорії мовної комунікації: навч. посіб. / Ю.В. Косенко. – Суми: Сумський держ. ун-т, 2011. – 187 с.*
15. *Кулик О., Елементи дипломатичного протоколу і дипломатичної практики в історії України. / О.Кулик, П. Сардачук. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 172 с.*
16. *Лавренко О.В. Діловий етикет та імідж державного службовця: метод. Посіб. / О.В. Лавренко, А.А. Лавренко. – Київ, 2008. – 60 с.*
17. *Мазаракі А.А. Торговля: історія, цивілізація, мораль / А.А. Мазаракі. – Київ: Книга, 2010. – 624 с.*
18. *Машир Н.П. Сучасний етикет та секрети гостинності: навч. пос. для вузів / Н.П. Машир. – Київ: Кондор, 2010. – 215с.*
19. *Монахов Г.А. Искусство быть преуспевающим. / Г.А. Монахов. – Київ: Феникс, 2007. – 568с.*
20. *Невелєв О.М. Етика та етикет у зовнішньоекономічній діяльності [Текст]: навч. посіб для студ. Вищ. Навч. зал. / О.М. Невелєв, В.В. Іваненко, Акад.. муніципал. Упр. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 108 с.*
21. *Науменко Г.А. Его величество протокол [Текст] / Г.А. Науменко. – Київ: Справи сімейні, 2007. – 200 с.*
22. *Пост Э. Этикет : Классическое руководство / Э. Пост // Пер. с англ. [Електрон:ресурс]: <https://www.litmir.me>*
23. *Прийшов, зачарував,*

- переконав – формула дипломатичного успіху. // Зовнішні справи. – 2011. – Вип.. 7. – С. 50-52. 24. Радченко С.Г. Етика бізнесу [Практикум]: Навч. посіб. – Київ : КНТЕУ, . – 192 с.*
25. *Резніченко В. Довідник-практикум офіційного, дипломатичного, ділового протоколу та етикету / В. Резніченко – Київ : УНВЦ «Рідна мова», 2003. – 480 с.*
26. *Ріяка В.О. Дипломатичний протокол [Текст] : навч. посіб. / В.О. Ріяка; Нац. юрид. Акад. упр. ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Нац. юрид. Акад.. України, 2006/ – 134 с.*
27. *Сайтарли І.А. Культура міжособистісних стосунків: навч. посіб. / І.А. Сайтанли. – К.: Академвидав, 2007. – 254 с.*
28. *Слипченко А.С. «И был или всякий почет...» Заметки о дидипломатии и дипломатах. Кн. 3. – Київ: ООО «Задруга», 2011. – 534 с.*
29. *Український дипломатичний словник. / за ред.. М.З. Мальського, Ю.М. Мороза.– Київ: Знання, 2011. – 495 с.*
30. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол. Л.В. Губернський (голова) та ін. – Київ: Знання України, 2004. – т.1. – 760 с., т.2. – 812 с.*
31. *Чугаєнко Ю.О. Дипломатичний і міжнародний діловий протокол та етикет: навч. пос. / Ю.О. Чугаєнко; Нац. акад. упр. – Київ: Нац. акад. упр., 2011. – 164 с.*
32. *Указ президента України «Про державний протокол та Церемоніал України». №746/2002 від 22.08.2002. Нова редакція від 15.02.2010. [Електронний ресурс] : [Zakon. rada.dov.ua/laws/show/746/2002](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746/2002). 33. Шеломанцев В.М. Етикет і сучасна культура спілкування / В.М. Шеломанцев. – Київ: Лібра, 2003. – 416 с.*
34. *Шинкаренко Т.І. Дипломатичний протокол та етикет [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т.І. Шинкаренко, Київ. Нац. ун-т ім. Т. Шевченка.– Київ: Київський університет, 2009. – 296 с.*

Інтернет-ресурси:

1. www.google.com.ua/search?q – сайт МЗСУ України;

2. www.mid.ru – сайт Министерство ин.дел.;
3. www.sstate.gov/index.html – сайт Госдепартамент США;
4. www/2h-net/msu.edu/~diplo – ел .рес. з істор. дипломатії і суч. дип. діяльності;
5. www/lib.mich.edu/govdocs/intl.html – інф. про міжнар. організації та їх документи;
6. <http://zakon.rada.gov.ua> – Документи дипломатичних зносин;
7. <http://etyket.org.ua/ru/> – Етикет;
8. <http://kriska.ru/etiket/> – Етикет і правила поведінки в суспільстві;
9. <http://posada.com.ua/useful/employer/7/237/> – Ділова етика: службові відносини;
10. <http://koryachma.ru/articles/etiket/work.asp> – Ділова етика, категорії внутрішньої досконалості.
11. <http://uaforeignffairs.com.ua> UAForeignAffairs: – наука та мистецтво дипломатичного протоколу.
12. <http://www.unglobalcompact.org> United Nations Global Compact – Офіційний сайт ООН
13. <http://www.europa.eu>. – офіційний сайт ЄС
14. www.big-lib.com/book/40_Dilovii_etiket. – Діловий етикет у міжнародному бізнесі

Періодичні видання:

- Дипломатический вестник
- Зовнішні справи –
Geopolitica
- Международная жизнь
- Мировая экономика и международные отношения
- Pro. Et Contra
- International Affairs
- International Relations
- Консул

